

לבין קרן מועדת [נגיחה רביעית, והלאה], שמשלמים עליה נזק שלם.

שהזיק" [שהזיקו אדם, פטורים בעל הממון שהזיק מתשלומים אלו.⁽³⁴⁾

שן ורגל כתבה התורה — לפטרן כשהזיקו ברשות הרבים, ואינם חייבים עליהם אלא כשהזיקו ברשות הניזק.⁽³²⁾

אש כתבה התורה — לפטור בו את הטמון. כלומר, המבעיר פטור על בגדים וכדומה שהיו טמונים בתוך הגדיש שנשרף.

בור כתבה התורה, כדי לפטור בו את הכלים, שאם נפלו כלים לתוך הבור ונשתברו, פטור בעל הבור.⁽³³⁾

ולרבי יהודה, דנחלק עם חכמים במשנה [לקמן סא ב], ומחייב על נזקי טמון באש, ולפיו אין אפשרות לפרש שהתורה כתבה אש כדי לפטור בו את הטמון, אם כן, לאתויי מאי?⁽³⁵⁾ מה באה התורה לרבות? כלומר, לשם מה כתבה התורה את דין אב נזקין של האש?

ולרבי יהודה, המחייב על נזקי כלים בבור, שסובר [בברייתא לקמן נג ב] שבור חייב על נזקי הכלים, ולפיו אי אפשר לפרש שכתבה התורה את הבור כדי להשמיענו שפטור על הכלים, צריך לומר, שהתורה כתבה את הבור כדי לפטור בו את האדם, שאם נפל אדם לבור ומת, אין בעל הבור חייב.

משיבה הגמרא: לאתויי, התורה כתבה את א-1 האש כדי לרבות שאש חייבת אפילו בדבר שאיננו ראוי לה להזיק,⁽¹⁾ כגון, ליחכה נירו, האש שרפה והזיקה לאדמתו החרושה [האדמה מתקשה, ועליו לחרוש שוב], ופסככה אבניו, האש קילקלה והזיקה לאבניו. ואילו היה נלמד הזק האש משאר אבות, לא היינו יודעים לחייב את האש גם

ואת דין אדם המזיק את חברו, כתבה התורה כדי לחייבו בארבעה דברים: צער, ריפוי, שבת ובושת [כפי שנתבאר לעיל ד ב]. ואילו שאר האבות [שחייבים עליהם מצד ממונו

מה למעט באש, ובהכרח, באה התורה לרבות לאש דין מיוחד. לכן שאלה הגמרא "לאתויי מאי".

1. כי אין עיקר אש בכך. רש"י. והגרנ"ט סימן קטז כתב, שלכאורה צריך ביאור מה שייך "אינו ראוי" באש, והרי כל מה שהאש שורפת בפועל הוא דבר הראוי לה!! ובהכרח צריך לומר, ש"אינו ראוי באש" היינו דבר שאינו מצוי, וכגון סכסכה אבניו, שהוא דבר שאינו מצוי, כי לא מצוי שייסיק האש בניר ובאבנים אלא רק בתבערה גדולה. וראה שם מה שמבאר את החילוק בין אש לבור.

32. דכתיב בהו "ובער בשדה אחר" שלא חייבים אלא ברשות הניזק.

33. מה שכתבה הגמרא לעניין בור הוא מיותר, כי הבור לא היה נלמד מאף אב וכפי שנתבאר, לפיכך היתה התורה צריכה לכותבו לעיקר חיובו. רש"י, ואגב אורחיה נקטיה תוס'.

34. הרשב"א הקשה, לשם מה כתבה התורה אדם שהזיק שור? ראה שם, ובחידושי הראב"ד.

35. עד כאן הגמרא פירשה שהתורה באה למעט, ואפשר שלרבי יהודה המחייב על טמון באש אין

באינו ראוי לה. (2)

ועתה הגמרא חוזרת לפרש דברי משנתנו:

שנינו במשנתנו: **הצד השווה שבהן שדרכן להזיק, ושמירתן עליך, וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ.**

ומדברי המשנה משמע, שהיא באה לרבות כל מזיק, אפילו מזיק שאינו יכול להחשב כתולדה לאחד האבות, שמכל מקום, כיון שדרכו להזיק, ושמירתו עליך, חייבים על הזיקו. ולכן, שואלת הגמרא:

לאתויי מאי, איזה מזיק יש צורך לתנא של המשנה לרבותו מהצד השווה שבהן?

אמר אביי: לאתויי, המשנה באה לחייב על אבנו, סכיני ומשאו שהניח בראש גגו, ונפלו ברוח מצויה, והזיקו. וחייב זה נלמד מהצד השווה, כיון שדרכו להזיק וכו'.

ודנה עתה הגמרא למה נצרך ללמוד חיובם מהצד השווה:

חיכי דמי, כיצד מדובר?

אי בהדי דקא אזלי קא מזקי, אם מדובר שהאבן והסכין הזיקו בדרך הילוכן, (3) אם כן, היינו תולדה דאש! שכן, מאי שנא אש [במה שונה היא האש] שהחומרה המיוחדת שבה, המזיק על ידי כח אחר [הרוח] שמעורב בו, (4) והוא ממונך, וחובת שמירתו שלא יזיק הוא עליך, אם כן, הני נמי, אלו [אבנו סכיני ומשאו], הרי גם הם מזיקים על ידי כח אחר שמעורב בהן, כי הם מזיקים בעזרת הרוח שהפילתן מהגג, וכן הם ממונך, וחובת שמירתו שלא יזיקו הם עליך, ואם כן, כמו שעל היזק האש חייבים, אף על תולדות האש הללו חייבים, ואין צורך ללומדם ולרבותם מהצד השווה. (5)

ואלא שמא נאמר, שמדובר באופן שהזיקו בתר דניחוי, והיינו, לאחר שנחו על הקרקע, נתקל בהם שור או חמור, והוזקו.

הרי גם בזאת יש לדון כיצד מדובר: **אי דאפקרינהו, אם מדובר באופן שלפני שהזיקו הפקיר הבעלים את האבן והסכין, הרי בין לדעת רב ובין לדעת שמואל היינו, הרי הם תולדה של בור.**

[רב ושמואל נחלקו להלן [כח ב] בתקלה שלא הפקירה; לדעת שמואל למדנו חיובו

הוא כך: מאי שנא אש, אף על פי שכח אחר מעורב בו, ראוי להתחייב בו משום שהוא ממונך. וראה בחידושי הגרי"ז ריש נזקי ממון המפרש שאין זה חומרא וקולא, אלא זה המגדיר את שם המזיק אש. וראה עוד במנחת יהודה. וראה עוד לעיל ג ב בהערה 33 מה שהבאנו בשם הרשב"א והמאירי.

5. נחלקו הראשונים אם בדין אבנו וסכיני אמרינן אשו משום חציו. ראה בספר המפתח

2. יש שהקשו לפי דברי התוס' שכלים אינם ראויים לבור, ורבי יהודה הרי מחייב בכלים בבור, ואם כן, יכלנו ללמוד מבור לחייב באינו ראוי.

3. כגון שנפלו על כלים ושברום.

4. על פי רש"י לעיל ג ב ד"ה דכח אחר, ואולם התוס' בריש פרקין ד"ה ולא זה וזה, כתבו שכח אחר מעורב הוא קולא, והפירוש בדברי הגמרא

ויזיקו לאחר נפילתם.⁽⁹⁾ והן **ממונך**, כלומר, ההיזק בא על ירך, וחובת **שמירתן** שלא יזיקו מוטלת עליך. ואם כן, כשם שהבורר חייב, אף אלו חייבים, וכיון שחיוכם נלמד מן הבורר, אין צורך ללומדן מהצד השווה.

ואלא אם מדובר באבנו וסכיננו ומשאו **דלא אפקריננהו** [שלא הפקירם], מכל מקום יקשה לשיטת **שמואל**, **דאמר**, **כולם** [אף תקלה שלא הפקירה], **מבוררו למדנו** לחייבו, אם כן, **היינו בורר**, גם זה הוא תולדת בורר, וחייבו נלמד מן הבורר, ואין צורך ללומדו מהצד השווה.⁽¹⁰⁾

מדין בורר, ולדעת רב חייב עליה מדין שור. אבל לפי כולם, אם הפקירה את התקלה הוי תולדה דבורר.⁽⁶⁾

וחיובם נלמד מן הבורר, שכן, **מאי שנא בורר** [במה שונה הוא הבורר] **שכן**, **תחילת עשייתו לנזק**, מתחילת עשייתו עומד ומוכן הוא להזיק,⁽⁷⁾ והוא **ממונך**, כלומר, ההיזק בא על ירך,⁽⁸⁾ וחובת **שמירתן** שלא יזיק מוטלת עליך. הרי **הני נמי**, גם אלו [אבנו וסכיננו ומשאו], **תחילת עשייתן עומד לנזק**, מתחילת הנחתם נחשב הדבר שהם עומדים להזיק, כיון שהניחם במקום שסופם ליפול ברוח מצויה, והיה עליו לתת דעתו שיפלו

ובשיעורי ר' שמואל לעיל שער ה'.

6. הם נחלקו אם בורר שחייבה התורה מדובר גם בלא הפקיר בורר, ראה שם ברש"י ובתוס' ד"ה ה"מ. וראה גם לעיל ג ב ובהערות.

7. על פי רש"י לעיל ג ב וראה להלן בהערה 9.

8. על פי תוס' רבנו פרץ לעיל ג ב וראה שם בתוס' ד"ה וממונך, שיש שלא גורסים "וממונך" וראה שם בהערה 26.

9. כך פירש רש"י. וצ"ע שאם כן אש גם יחשב תחילת עשייתו לנזק, כי הוי ליה לאסוקי אדעתיה שתבוא רוח מצויה ותלך ותזיק, ואילו לקמן י. אמרינן חומר בכור מבאש שהבורר תחילת עשייתו לנזק, הרי שאש לא נחשב תחילת עשייתו לנזק. וכתב הרש"ש שוללי פירוש רש"י היה מפרש תחילת עשייתו וכו' היינו בעת אשר נעשה בו — רצה לומר, בשעה שנחו תיכף ראויין להזיק וכו'. וראה בשיטה מקובצת המביא ראשונים המפרשים כן.

ואולם י"ל שרש"י לא פירש כן משום דבעינן

שתחילת עשייתו בשעה שפשע יהיה לנזק.

ובדברי המהר"ם שיף נראה שמפרש שכן סברנו רק בהוה אמינא, אולם למסקנא שלא דמי לבורר כיון שכח אחר מעורב בו אין אבנו וסכיננו נחשבים תחילת עשייתו לנזק כיון שעדיין לא נגמר יצירת המזיק ובעינן לרווח שתפילם. [וראה בסוכת דוד אות ג' מה שמבאר בדברי המהר"ם שיף. וראה עוד באילת השחר].

ובחידושי הראב"ד כתב "כל דבר שאין רשות בנ"א להניחו שם, והנזק מצוי משם, קרוי תחילת עשייתן לנזק, וזהו בורר ברשות הרבים, שאין רשות לחפור בורות ברשות הרבים מפני שהוא מקלקלו והנזק מצוי משם, וכן אבנו וסכיננו שהניחן בראש גגו, אין דרך בנ"א להניחן בראש גגו, מפני שהנזק מצוי משם, ואינן מקום הצנעה כלל, וכשהניחם שם ויכול להרוח מצויה להפילם ברשות הרבים הרי הוא כאילו הניחם בידים, והרי הוא כחופר בור והנזק מיד מצוי שם". וראה בדרכי דוד שלפי זה הטעם שאש אינו תחילת עשייתו לנזק כי הדליקו ברשותו. וראה עוד ב"אילה שלוחה" עמ' קלה'.

10. הגמרא לא הוסיפה לשאול גם לפי רב

הגמרא מתרצת מדוע נלמד חיובם מהצד השווה:

תאמר באלו, שאין הם הולכים ומזיקים אלא הניזק בא אליהם.⁽¹³⁾

לעולם, דאפקרינהו, מדובר אכן באבנו, סכינו ומשאו שהפקירם, והזיקו בתר דנייחי, ומכל מקום צריך ללומדם מהצד השווה, היות ולא **דמו לבור**⁽¹¹⁾ – אין הם דומים ממש לבור עד שנלמד את חיובם מן הבור, כי יש לפרוך לימוד זה: **מה לבור**, שהוא חמור, **שכן אין כח אחר מעורב בו**, שהאדם עצמו יצר את התקלה ללא תוספת כח חיצוני, ולכן הוא חייב עליה.⁽¹²⁾ **תאמר בהני**, תאמר באלו [אבנו, סכינו ומשאו] **שכח אחר מעורב בהן**, מלבד האדם השתתף גם כח נוסף [הרוח] ביצירתן כמזיק. ולכן אין ללומדם מבור לבד.

ועל כך יש להשיב: תקלת **בור תוכיח!** שתקלה זו אינה הולכת להזיק, וחייבת.

חזר הדין, הטענות חוזרות על עצמן, שוב יש לחזור ולפרוך מה לבור שאין כח אחר מעורב בו, אש תוכיח וכו'.

אלא שניתן להשיב: **אש תוכיח!** שאף היא מזיקה על ידי כח אחר המעורב בה, וחייבת.

אלא בסופו של דבר מוכח, כי אין חומרת הדין של האש ולא חומרת הדין של הבור גורמות את הדין, אלא הצד השווה שבהן, שדרכן להזיק וממונך ושמירתן עליך וחייבים. אף אני אביא אבנו, סכינו ומשאו, שדרכן להזיק, וממונך, ושמירתן עליך, ויהיו חייבים.

אך גם לימוד זה יש לפרוך: **מה לאש**, שהיא הזיק חמור, **שכן דרכו לילך ולהזיק**,

ואת הדין הזה באה המשנה, לדברי אביי, לרבות במה שאמרה "הצד השווה שבהן".⁽¹⁴⁾

לענין אבנו וסכינו ומשאו נחשב שהוא עצמו עשה את הבור ללא כח אחר. עוד מתרצים שזהו אכן הכוונה במה שהמשיכה הגמרא ופרכה את הלימוד מאש.

הסובר שמשורו למדנו, אם כן היינו שור! שכן לרב הכוונה שנלמד הן מבור והן משור ואתיא בצד השווה [תוס'].

13. רש"י. וראה עוד לעיל במשנתנו, ובהערה 12 מה שהבאנו לפרש את החומרא בדרכן לילך ולהזיק.

11. המפרשים העירו, למה נקט דוקא דאפקרינהו הא גם בלא הפקיר יכל לומר דלא דמי לבור, וראה ביש"ש מה שביאר. וראה בנחלת דוד.

וראה בקהילות יעקב סימן ד' הדין באש המזיקה במקומה וכגון גחלת או אש בתוך בור וכד', האם אין לה את מעלת האש שהולכת ומזיקה וממילא דינה כבור ופטורה על הכלים או לא. ומביא בשם אבן האזל דהוי פלוגתא בירושלמי, ראה שם באורך.

12. התוס' לעיל ה ב ד"ה כי שדית ביארו שכח אחר הוי קולא ביחס שבין בור לאבנו וסכינו, אבל ביחס לאש שזה גורם שילך ויזיק הוי חומרא. ולפי זה נתקשה מהמשך הגמרא אש תוכיח, הא באש הוי חומרה ותירצו שההוכחה מאש היא, שלמרות שכח אחר מעורב בו נחשב כאילו הוא בעצמו עושה את הכל, והכא נמי

14. בכל אלו הנלמדים מהצד השווה נחלקו

והגמרא מביאה תירוץ נוסף מה באה המשנה לרבות:

רבא אמר: "הצד השווה" שאמרה המשנה, בא לאתויי [לרבות] בור המתגלגל, תקלה שנתגלגלה למקום אחר. כגון, המניח אבן ברשות הרבים, ולא הזיקה האבן במקום שהניחה אלא נתגלגלה האבן **ברגלי אדם וברגלי בהמה** למקום אחר, ושם הזיקה, שהמניחן חייב.

והגמרא דנה למה צריך ללמוד חיובו של היזק זה מהצד השווה:

היכי דמי, כיצד מדובר? (15)

אי דאפקרינחו, אם המניח את האבן הפקירה, אם כן, **בין לרב ובין לשמואל,** שנחלקו לענין תקלה שלא הפקירה אם חיובה הוא מדין בור או מדין שור, מכל מקום שניהם סוברים שאם הפקירה, **היינו** [הריהו תולדה של] **בור!** וחיובה נלמד מן הבור, **כי מאי שנא בור** [במה שונה הוא הבור] **שכן,** תחילת עשייתו לנזק, מתחילת עשייתו עומד ומוכן הוא להזיק, וחובת שמירתו שלא יזיק מוטלת עליך, (16) הרי הני נמי, התקלות שהן "בור המתגלגל", אף הן תחילת עשייתו לנזק, מעת שהניח אותן האדם ברשות הרבים הן עומדות מוכנות להזיק, וחובת שמירתן שלא יזיקו היא

להתבונן בדרכים, ולכן נפטר הנתקל בכד ברשות הרבים. ולכן גם כאן יש לו להיפטר. ואת בעל התקלה אין לחייב אלא לכל היותר מדין אש, לכן רש"י מוחקו.

ואולם התוס' ועוד ראשונים מקיימים הגירסא, וסוברים כי מה שנאמר "אין דרכו של אדם להתבונן בדרכים" לא נאמר לגבי הליכה בעוצמה שיכול להתיז ולהזיק. וסוברים התוס' שבאופן כזה חייב המגלגל הכל, ובעל התקלה פטור. ויש ראשונים הסוברים שניהם חייבים כל אחד חצי, וראה מה שהארכנו בהערות בחברותא על התוס'.

ולפירוש התוס' צריך ביאור הרי מיירי גם ברגלי בהמה, ומדוע מקשה הגמרא כוחו הוא, וצריך לומר שלא גורסים כן. תוס' רבנו פרץ.

ולאחר שנייחי חייב בעל התקלה, ראה ברא"ש סימן א' ובטוש"ע סימן תי"א, כיון שלא זכה בו המגלגל, לא הסתלק מעשה הראשון, וחיובו מהצד השווה, כפי שהגמרא מבארת בהמשך. דרכי דוד.

16. יש להעיר שהגמרא כאן לא הזכירה

הראשונים האם מקבלים את הקולות שיש לשני המלמדים, וכגון באבנו וסכינו ומשאו, שנלמד מבור ואש האם יהיו פטורים גם על כלים וגם על טמון. הרא"ש מביא דעה כזו בשם יש מן הגדולים, וכך מוכח גם שיטת התוס' בכמה מקומות [ראה לעיל ה ב ד"ה להלכותין וד"ה אש, ולעיל ג ב ד"ה משורן], ואולם הרא"ש סובר דעיקר הלימוד הוא מבור ולכן תורת בור יש להם ויהיו חייבים בטמון. ובביאור דברי ברא"ש ראה ביש"ש ובביאור הגר"א סימן תג' סק"ג, ובחידושי הגרי"ז, [הובאו דבריו לעיל ב. הערה 15]. וב"אילת השחר".

15. בספרים שהיו לפני הראשונים היתה כאן הגירסא אי בהדי דקא אזלי מזקי, כוחו הוא. כלומר, אם ה"בור" הזה הזיק כאשר התיווהו תוך כדי הליכתו, אם כן, הוי כוחו של האדם שהתיוו, וחייב מדין אדם המזיק ואין צורך ללמדו מהצד השווה. ואולם רש"י כתב שלא גורסים כן, וביארו התוס' שטעמו של רש"י הוא, כי את האדם שהתיוו אין לחייב כיון שלקמן כז ב מבואר בגמרא שאין דרכן של בני אדם

שבעליו חייב למרות שהנזק לא נעשה על ידי פעולותיו של האדם אלא רק על ידי ממונו שהזיק.

אך גם לימוד זה יש לפרוך: **מה לשור**, שהוא חמור, **שכן דרכו לילך ולהזיק**, תאמר בכור המתגלגל, שמזיק במקומו.⁽¹⁷⁾

ועל זה יש להשיב: תקלת **בור תוכיח!** שחייבים עליה למרות שתקלת הבור אינה הולכת ומזיקה.

חזר הדין, הטענות חוזרות על עצמן, שוב ניתן לפרוך מה לבור שכן מעשיו גרמו לו וכו'.

אלא אנו אומרים בסופו של דבר: **לא ראי זה כראי זה**, אין חומרת הבור כחומרת השור, וכן אין חומרת השור כחומרת הבור, מוכח שאין חומרות אלו גורמות את הדין, אלא הצד השווה שבהן שדרכן להזיק ושמירתן עליך.

ואת הדין הזה באה המשנה לרבות, לדברי רבא, במה שאמרה "הצד השווה שבהן" וכו'.⁽¹⁸⁾

הגמרא מביאה תירוץ נוסף מה באה המשנה לרבות:

עליך. ולכן, כשם שהבור חייב, אף המניח אבן, שהיא בור המתגלגל, חייב. ואין צורך ללמוד את חיובו מהצד השווה.

ואלא, אם מדובר דהמניח את האבן **לא אפקרינהו** [שלא הפקירו], מכל מקום, יקשה לשיטת **שמואל**, **דאמר**, **כולם** [ואף תקלה שלא הפקירה] **מבור למדנו לחייבו**. ואם כן, **היינו בור**. גם אופן זה הוא תולדה דבור, וחיובו נלמד מן הבור, ואין צורך ללומדו מהצד השווה.

ומתוצאת הגמרא מדוע יש ללמוד חיובו מהצד השווה:

לעולם, **דאפקרינהו**, מדובר באמת שהמניח את האבן, הפקירה, ומכל מקום צריך ללומדו מהצד השווה, היות **ולא דמי לבור**, אין זה דומה ממש לבור עד שנלמד את חיובו מן הבור, כי יש לפרוך לימוד זה:

מה לבור שהוא חמור, **שכן מעשיו גרמו לו**, פעולתו [כרייתו] של בעל הבור היא שגרמה את ההזיק, **תאמר בהני**, בכור המתגלגל, **שאין מעשיו גרמו לו**, שהרי ההזיק לא בא על ידי פעולתו של האדם שהניחו, אלא על ידי רגלי האדם ובהמה שגלגלוהו, ולכן אין ללמוד את חיובם מבור לחוד.

אלא שניתן להשיב: **שור המזיק יוכיח**.

¹⁷ "וממונך" וראה לעיל הערה 8.

¹⁸ כפי ששינו במשנתנו: "ולא זה וזה שדרכן לילך ולהזיק כהרי הבור שאין דרכו לילך ולהזיק". וראה שם.

¹⁸ בשיעורי ר' שמואל הקשה, מה הוסיף רבא

בכור המתגלגל הא זהו ממש כאבנו וסכינו ומשאו שנפלו ברוח מצויה. ובתחילה כתב שהנפ"מ לענין רוח שאינה מצויה דבאבנו וסכינו פטור, ובכור המתגלגל יהיה חייב, כפי שביאר המהר"ם שבור המתגלגל הוי על ידי רוח שאינה מצויה ולכן סובר רש"י שלא יתחייב מטעם אש, ראה שם. אך דוחה זאת דלפי זה מה שאמר שור

חיובן מהצד השווה.

אלא שמא נאמר, שמדובר **בטר דנייה**, שהזיקו לאחר שנחו על הקרקע, שאז נתקלו בהם שור או חמור.

אלא שגם בזאת יש לדון, במה מדובר: **חיבי דמי**, כיצד מדובר? **אי דאפקרינהו**, אם המוציא הפקיר את הזבלים והשפכים, אם כן, **בין לרב ובין לשמואל**, שנחלקו לענין תקלה שלא הפקירה אם חיובו מדין בור או שור, מכל מקום מודים שאם הפקירם **היינו** [הריהו תולדה של] **בור**, וחיובו נלמד מן הבור, שכן **מאי שנא בור** [במה שונה הבור] **דתחילת עשייתו לנזק**(20) – מתחילת עשייתו מוכן להזיק, **וממונד**, וההיזק בא על ידך, וחובת שמירתו **עליך**. **הני נמי**, גם מיקים אלו, **תחילת עשייתן לנזק**, משעת תנוחתן עומדים הם להזיק, **וממונד**, וההיזק בא על ידך, וחובת שמירתן מוטלת **עליך**, לכן, כשם שהבור חייב, אף אלו חייבים, ואין צורך ללמוד את חיובם מהצד השווה.

אלא נאמר שמדובר **דלא אפקרינהו**, שלא הפקיר את הזבלים והשפכים, מכל מקום

רב אדא בר אהבה אמר: הצד השווה שאמרה המשנה בא **לא תויי** [לרבות] המניח תקלה ברשות הרבים ברשות בית דין, שאם הוזקו בזה, חייב המניח, כמו **הא דתניא**, ששינונו בברייתא, **כל אלו שאמרו** חכמים שמתרין לקלקל ברשות הרבים, והם: **פותקין ביבותיהן**, שפותחים את צינורותיהן המקלחים מי שפכים שישפכו לרשות הרבים, **וגורפין מערותיהן**, שמשליכים את זבליהם לרשות הרבים, **בימות החמה אין להם רשות**, לא התירו לעשות זאת בימות הקיץ מפני שהרחוב נאה והוא מקלקלו, ורק **בימות הגשמים**, שהרחובות מלוכלכים אז, **יש להם רשות** להוציא לרשות הרבים. אף **על פי שהוצאת השפכים והזבלים נעשית ברשות**, **אם הם הזיקו, חייבים השופכים לשלם**.

והגמרא דנה למה נצרך ללמוד חיוב זה מהצד השווה:

חיבי דמי, כיצד מדובר? **אי בהדי דקאזלי מזקי**, אם מדובר שהם הזיקו בדרך הילוכם,(19) אם כן, **כחו הוא**, וחיובם הוא מטעם אדם המזיק, ואין צורך ללמוד את

שמור. ראה שם.

19. הכוונה שהאדם שפכם וזרקם לרשות הרבים ולכן הוי כוחו. [ולכאורה שייך בהדי דאזלי בשפכים גם כשנגמר כוחו. וראה לעיל ה ב ד"ה ואימא, ולקמן תוס' ד"ה היינו בור ובהערות].

20. ראה לעיל הערה 9 בשם **הראב"ד** בביאור תחילת עשייתו נזק, וצ"ע דהכא הוא ברשות [מנחת יהודה], ואפשר שזה פירכת הגמרא בהמשך.

יוכיח היינו דשור גם יהיה חייב כה"ג אם יעוף ברוח שאינה מצויה ויזיק, וזה לא מסתבר.

ומסיק דהנפ"מ יהיה במקום שיכול להזיק ברוח מצויה והזיק ברוח שאינה מצויה, דלגבי בור המתגלגל וכן בשור יהיה חייב מצד תחילתו בפשיעה, אבל באבנו סכינו ומשאו יהיה פטור דעל ידי תחילתו בפשיעה לא חשיב עשיית מזיק, ובאבנו סכינו ומשאו עדיין המזיק לא נמצא כשהניחם מה שאין כן בור המתגלגל וכן שור כבר יש מזיק בעולם אלא שהוא שמור לגבי רוח שאינה מצויה, ועל זה תחילתו בפשיעה דלא הוי

יקשה לשיטת שמואל דאמר כולם [ואף תקלה שלא הפקירה] מבורו למדנו לחייבו, ואם כן, היינו בור, גם אלו תולדת הבור, ואין צורך ללמוד חיובם מהצד השווה.

הגמרא מתרצת מדוע נלמד חיובם מהצד השווה:

לעולם דאפקרינהו, מדובר באמת שהמוציא הפקירם, ומכל מקום נצרך ללמוד חיובם מהצד השווה היות ולא דמי לבור, אינם דומים ממש לבור עד שנלמד את חיובם מן הבור, שכן יש לפרוך לימוד זה: מה לבור שהוא חמור שכן יצירתו נעשתה שלא ברשות תאמר בהני דברשות, תאמר באלו שהוצאתם לרשות הרבים נעשתה ברשות, (21)

21. צריך ביאור מה הכוונה שבור נעשה שלא ברשות, האם הכוונה שיש איסור לעשות בור ואם כן מהו האיסור? עוד צריך ביאור מה הכוונה שהני ברשות, האם הרשות שנתנו ב"ד הוא רק על ההוצאה לרשות הרבים, או שגם אינו חייב לשמור עליהם שלא יזיקו, ויש לו רק אחריות שאם הזיקו חייב?

והנה ברש"י לקמן [נג א ד"ה נפלון] כתב שיש איסור לקלקל את רשות הרבים. ובפשטות זהו הכוונה שהבור נעשה שלא ברשות, כי יש איסור לחפור בור ברשות הרבים. ואולם הקשה באילת השחר שאיסור זה הוא רק מדרבנן, ואם כן מן התורה שפיר יכלנו ללמוד את "פותרין" מבור. ובאמת במשנה למלך הל' רוצח פ"ב הל"ב נקט כן שאיסור זה הוא דרבנן, ואולם בנודע ביהודה [קמא סימן ע"ח] נחלק וכתב "ע"כ צריך לומר דאיסור מדאורייתא לכרות בור ואין זה ענין לקלקול ר"ה דעלמא, רק דומה למזיק חברו בידים דתקלה זו שעושה הוא כמזיק בידים שהתורה חייבתה עליו ולזה כיון רש"י שם". [כוונתו כנראה שרשות הרבים שייך לכולם וכשחופר הוא בכלל האיסור להזיק אחרים]. וראה בקובץ שיעורים בבא בתרא אות ע"ו שכתב דהוי איסור דאורייתא ד"ואהבת לרעך כמוך". וראה עוד בספר המפתח על הרמב"ם המביא אחרונים נוספים שסוברים שהוי מה"ת.

אלא דצריך ביאור דבתוס' הקשו שגם בבור מצאנו בור שנעשה ברשות, כשחפר בור ברשותו

ואח"כ הפקיר את רשותו ואת בורו [ראה שם בהערות] ולמה צריכים להוכיח משור. ומתרצים שכיון שהפקיר היינו "שלא ברשות". והנה אם נפרש ש"שלא ברשות" הכוונה לאיסור שיש לקלקל את רשות הרבים צריך ביאור מה שייך איסור באופן כזה שחפר כשזה היה שלו וברשותו. ובכלל צריך ביאור מה שייך איסור של קלקול ר"ה לעצם החיוב על הנזק של האדם שהוזק.

והנה בסמ"ע סימן תי"ד סק"ו כתב על זבלים שהוציאו ברשות שאין חובת שמירה עליהם. ולפי זה היה מתפרש בפשטות שעל בור יש חובת שמירה ואם לא שמר חייב, אבל על אלו כיון שאין חובת שמירה לכן פטור. ואולם הוא מביא שהלבוש נחלק וסובר שיש חובת שמירה, וכן מבואר כאן להדיא ב"מאירי" וכלשונו: "אע"פ שיש להם רשות מכל מקום, שמירתן עליו ואם הזיקו חייבין לשלם אף לאחר שנחו ואף אם הפקירן".

והאחרונים הוכיחו מסוגיין כדעת המאירי, שהרי ה"פותרין" נלמד מהצד השווה מבור ושור המבואר במשנה שדרכן להזיק ושמירתן עליך, ואם ה"פותרין" אינם חייבים בשמירה, הרי יש לפרוך מה לבור ושור שחייבים לשמרם, אלא מוכח שגם עליהם יש חובת שמירה. ואם כן הדרא הקושיא, כיון ששניהם צריכים שמירה שלא יזיקו, מה סברא לחלק, ומה הפירוש שזה ברשות וזה לא.

ואם כן אין ללמוד את חיובם מן הבור לחוד.

ב-1 אלא שניתן להשיב: **שור יוכיח!** שמהלך הוא ברשות הרבים ברשות בית דין, מכל מקום אם הזיק חייב. (22) אך גם לימוד זה יש לפרוך: **מה לשור שהוא חמור שכן דרכו לילך ולהזיק**, תאמר באלו שמזיקים במקומם. על זה יש להשיב: **בור תוכיח!** שחייב למרות שאינו הולך ומזיק. **וחזר הדין**, הטענות חוזרות על עצמן, שוב ניתן לפרוך מה לבור שכן יצירתו נעשתה שלא ברשות וכו'.

אלא מוכח שאין חומרא זו שבשור גורמת את הדין ולא החומרא שבבור גורמת את הדין, אלא הצד השווה שבהן שדרכן להזיק וכו' אף אני אביא את אלו שנעשו ברשות

שדרכן להזיק וממונך ושמירתך עליך.

דין זה בא המשנה לרבות, לדברי רב אדא בר אהבה, במה שאמרה "הצד השווה שבהן" וכו'.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף מה באה המשנה לרבות:

רבינא אמר: "הצד השווה" שאמרה המשנה, בא **לאתויי הא דתנן**, לרבות חיוב זה ששנינו במשנה [בבא מציעא קיז ב]: **הכותל והאילן של אדם שנפלו לרשות הרבים, והזיקו, הבעלים פטור מלשלם על הנזק**, כיון שאנוס הוא. (23) אבל אם נתנו [קצבון] לו בית דין לבעלים זמן לקוץ את האילן, ולסתור את הכותל, כי ראו שהם נוטים ליפול, ואמרו לו שיקוץ או יסתור

אפשרות למחות, ודאי שאין דין על הניזק שעליו להרחיק את עצמו. אבל כשעושים ברשות, גם אם חובת השמירה עליהם שלא יזיקו, מכל מקום, כיון שאין בני רשות הרבים יכולים למחות, יש לומר שגם עליהם יש להישמר שלא יזיקו. וזו היא ההוכחה משור, שלמרות שיש רשות לשור ללכת ברשות הרבים, בכל זאת, אם הזיק חייב. **ובברכת אברהם** פירש כן, והוסיף, כיון שיש לו רשות, הוי ליה כאילו מושאל לו המקום, והוי ליה לגביה כמו בור ברשותו, ואין לו דין תקלה ברשות הרבים, ובאופן כזה על הניזק לשמור את עצמו. ראה שם באורך.

22. אף על גב דשור הוי ממונו מכל מקום, ההוכחה דאף שהוא ברשות חייב. [גרנ"ט סימן קי"ז ד"ה והנה]

23. וכל זה כשבנאה מתחילתו כראוי. אבל אם

ובאילת השחר מבאר שהפירוש הוא: "ברשות" הוא שיכול לעשות כן, ו"שלא ברשות" הכוונה שיכולים למנוע ממנו לעשות כן, ואין הכוונה לאיסור לקלקל את רשות הרבים, אלא הכוונה שבני רשות הרבים יכולים למנוע ממנו בדין להניח תקלה ויכולים לסלקה, אבל פותקין לא יכולים לסלקם. ומה שכתבו התוס', מפרש אילת השחר שהכוונה שיכולים בני רשות הרבים לסתום את הבור וזה הכוונה שלא ברשות. וראה כעין זה בגרנ"ט סימן קט"ו "דבבור, אפילו יעמיד שמירה על בורו, מכל מקום, כיון שבורו הוא ברשות הרבים, על ב"ד למחות בו, ומה שאין כן בשורו, אי אפשר למחות בו כל ששומר שורו, כיון שיש לו רשות שילך שורו ברשות הרבים. ראה שם. ועדיין צריך ביאור מהי השייכות בין זה שיכולים למחות בו לחיוב על הנזק.

ויש לבאר, שאם יש לבני רשות הרבים